

Kabelid vepsa Šimjärve piirkonnas (19. sajandi lõpp, 20. sajandi algus)

Irina Vinokurova

Venemaa Teaduste Akadeemia Karjala Teaduskeskuse
keele, kirjanduse ja ajaloo instituudi juhtivteadur
irvin@sampo.ru

Teesid: Märkimisväärset hulgal allikatel põhinev artikkel tutvustab Aunuse (vn Olonetsi) kubermangu Lodeinoje Pole maakonna Šimjärve (vn Šimozero, vps Šimǵār) piirkonna vepslaste kultuurmaastiku kabelite topograafia tunnuseid 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses, nende ehitamise motiive, pühitsemist ja funktsioone vepsa külade koguduseelus. Nagu uurimusest selgus, kasutati kabeleid eranditult jumalateenistustel kohalike pühade ajal, mis mängisid olulist rolli vepslaste külade ühendamisel. Kabelipühitsuste analüüs näitas põllumajanduse kaitsepühakute nimede domineerimist. Šimjärve piirkonnas olid minevikus harukordsed pühad, mis tõendasid ainulaadset rahvalike ja kristlike sündmuste segunemist.

Märksõnad: kabelid, kultuurmaastik, rahvalik religioossus, Šimjārv (vps Šimǵār, vn Šimozero), vepslased

Sissejuhatus

Kultuurinähtuste uurimine otseses seoses loodusaladega erinevatel ajaloopeerioididel on teaduses pikkade uurimistraditsioonidega ning kinnistunud erimõistena ja -käsitlusena nimetusega kultuurmaastik (Webb 1987:78). Termin kultuurmaastik võttis esimesena kasutusele Carl Ortwin Sauer 1920. aastatel, määratledes seda kui “territoorium, mis koosneb nii füüsiliste kui ka kultuuriliste vormide selgest kombinatsioonist” (Sauer 1963 [1925]: 321).

Kultuurmaastiku osaks on religioossuse vormidega kultuurne või püha maastik. Selle kasutamine võib olla produktiivne religioossete traditsioonide leviku iseärasuste tuvastamisel teatud territooriumil, mittekristlike ja kristlike pühapaikade toimimise, nende sisemiste seoste tuvastamisel kohaliku elanikkonna pärimuskultuuri kontekstis, samuti nagu tänapäevaste ülevenemaaliste probleemide lahendamisel kiiresti kaduvate külade kultuuripärandi säilitamisel. Maastikulise lähenemise suurim efektiivsus ilmnes Venemaa põhjaosa maapiirkondade pühapaikade uurimisel (Terebihin 1993; Bernštam 1995: 208–317; Pantšenko 1998; Platonov 2007; Ivanova & Kalutskov *et al.* 2008;

Meljutina & Terebihin 2013 jt). Nende uuringute kogemust saab rakendada rahvapärase õigeusu uurimisel venelastega naabruses elavate vepslaste seas.

Nendest seisukohtadest lähtudes vaatleb käesolev artikkel Vologda oblasti Võtegra rajooni Šimjärve piirkonna kabeleid. Piirkond on praegu mahajäetud, kuid minevikus oli asustatud vepslastega. 1958. ja 1959. aastal olid sealsed vepslased sunnitud “perspektiivitate” külade likvideerimispoliitika tõttu lahuma oma väikeselt kodumaalt. Tundus, nagu olnuks selle piirkonnaga asjad ühel pool. Kuid ümberasustamise tragöödia äratas vaibumatu huvi kadunud ajaloo ja kultuuri vastu mitte üksnes šimjärvelastes ja nende järglases, vaid ka paljudes koduloolastes ja uurijates. See aitas kujuneda uuel vaba aja veetmise vormil, mille eesmärk oli arendada mahajäetud territooriumi loodus- ja kultuuripärandit – etnokultuurilisel turismil ja selle levinuimal vormil – nostalgilisel turismil, samuti aitas see kaasa internetigruppide (“Vepsskoe Shimozer’e” jt) kujunemisele. Sellised rohujuuretasandi algatused annavad märku Šimjärve kultuuri- ja selle osana õigeusu-alaste teadmiste aktuaalsusest. Tänapäeval on religioosete pühapaikade külastamine turismimarsruutide kohustuslik osa.

Käesoleva artikli eesmärk on kompleksse lähenemisviisiga integreerida eri allikatesse hajutatud teave kabelite kohta vepsa Šimjärve piirkonnas, mis 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses kuulusid Aunuse provintsi Lodeinoje Pole (vps Pöud) rajooni Šimjärve Znamenski ja Vösokozerski Nikolajevski koguduste alla. Kavas on vaadelda Šimjärve kultuurmaastiku kabelite topograafia iseärasusi, nende rajamise motiive, selgitada välja kabelite pühitsemine ja nendega seotud pühad, määrata kabelite ülesanded vepsa külade elus.

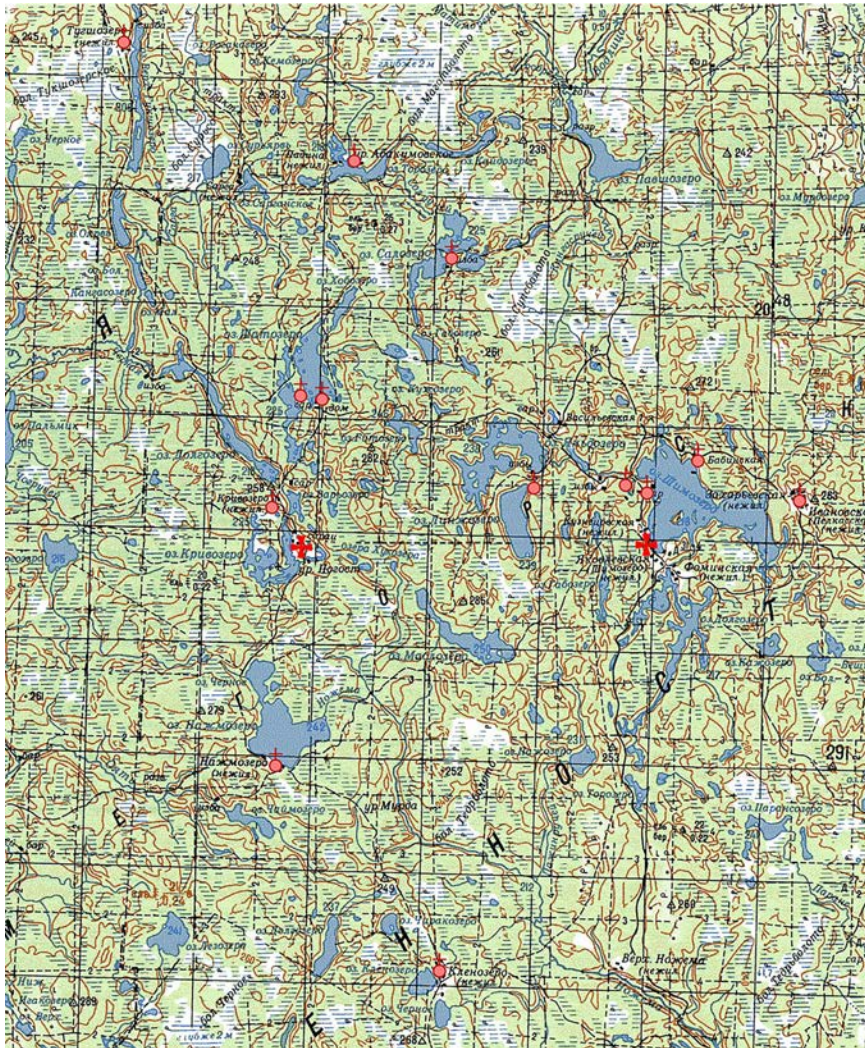
Rekonstrueerimiseks kasutasin allikaid komplekselt: vepslaste vallakogukondade asjaajamise arhiividokumente, Šimjärve külaelaniku Kirik Silakovi naiivkirjanduse žanris käsikirju (Karjala TK TA, f 1, op 50. Nr 371. 74 lk; Nr 372, 147 lk; Nr 373 98 lk), nende paikade põliselanike mälestuste väljaandeid, autori välitöömaterjale, teadustöid õigeusu ajaloost Loode-Venemaal, haruldasi fotosid.

Kaardil (joonis 1) on näha Šimjärve piirkonnas tohutul hulgal metsadega ümbritsetud järvi. Paljud neist on hüdroloogide andmetel unikaalsed – perioodiliselt kaduvad ja rauasisaldusega (Vorobjov 1997: 235–333). Enamik vepslaste asulaid tekkis järvede äärde. Sinna ehitati ka kirikud ja kabelid.

Šimjärve Znamenski kogudus oli üsna suur, hõlmates umbes 30 küla ja piirkonna usukeskust Šimgären Pagastit.¹ *Pogostis* asus kaks kirikut, surnuaed, kaks puumaja, milles elasid preester ja diakon. Piirkonna vanim kirik oli puidust üksikaltariga Püha Jüri (Georgi) kirik, ilma kellatornita, esmakordselt mainitud 1496. aasta maainventuuri raamatus (Žukov 2011: 174) (foto 1). Teine – piirkonna peakirik, Jumalaema ikooni ilmumise kirik (foto 2) koos külgaltariga pühadele apostlitele Peetrusele ja Paulusele – ehitati ja pühitseti

1808. aastal. Ehitusmaterjaliks olid tellised, mida metsade keskel elavad veps-lased kasutasid harva (Korolkova 2013: 122).

Vösokozerski Nikolajevski kihelkond hõlmas lisaks Väräsäre pogostile (Väräsären Pagast) 12 küla. 20. sajandi alguses oli pogostis ühes kirikuaias kaks püha Nikolai Imetegijale pühendatud puukirikut, ehitatud 1700. ja 1881. aastal. 1851. aastal ehitati 1700. aasta Nikolai Imetegija kirikutrepile uus soe juurdeehitis (vn *pridel*) Kristuse Ülestõusmise kiriku uuendamise nimel (Vösokozerski prihod, parishes.mrezha.ru).

Joonis 1. Šimjärve piirkonna kaart, tähistatud on kirikud ja kabelid.

Foto 1. Šimjärve püirkonna vanim kirik – Jüri (vn Georgi) kirik (puust, ühe altariga), ilma kellatornita. Andrei Baškarevi foto 2012.

Foto 2. Koguduse peakirik – Jumalaema ikooni ilmumise kirik pühade apostlite Peetruse ja Pauluse nimel. Andrei Baškarevi foto 2012.

Kabelite ehitamise motiivid

20. sajandi alguses kuulus Šimjärve Znamenski kogudusse seitse kabelit, neist kaks kellatorniga (tabel 1); Vösokozerski Nikolajevski kogudusse kuus kabelit, neist neli kellatorniga (tabel 2).

Ljudmila Korolkova, kes on uurinud vepslaste kabelite tüpoloogiat, jõudis järeldusele, et need kuuluvad ristpalk ehitiste tüüpi ning on nelja- või viiekandilised (palvetuba ja eeskoda), kellatornidega ja ilma. Kellatornid asusid eeskoja peal ja olid tetraeedrilised või mitmetahulised telgitaolised ehitised (Korolkova 2013: 126–127). Kirjeldatud tüübile vastanud Ilinžari küla neljale sambale toetuva tetraeedrilise kellatorniga kabelit pildistati 1986. aastal.

Informantide andmetel ehitati kiriku läheduses asunud küladesse kabeleid harva. See teave ei ühti täiesti teiste kogudusi käsitlevate allikatega. Neid analüüsides selgub, et Šimjärve koguduse seitsmest kabelist viis asusid üsna kirikute lähedal – 2–6 versa kaugusel (tabel 1), aga Vösokozerski kuuest kabelist oli selliseid kaks (tabel 2). Mõlema koguduse andmetel saab 13 kabelist kaugeks nimetada vaid seitset, mis asuvad 8–20 versta raadiuses. Seda võib seletada asjaoluga, et lisaks informantide nimetatud kirikust kaugel asumise motiivile oli ka teisi põhjuseid, mis ajendasid kohalikke kabeleid ehitama, sealhulgas kirikute lähedusse. Need põhjused olid üles loetud dokumendis “Olonetsi piiskopkonna paljudest kabelitest”, mille valmistas sinodi jaoks ette Olonetsi (Aunuse) piiskopkonna arhiirei märtsis 1831 ja mida analüüsis ajaaloolane Maksim Pulkin (2005).

Kabeli ehitamise üheks ajendiks oli kohalike elanike antud töotus hädaolukorras: epideemiad, kariloomade hukkumised, tulekahjud, mis suudeti ära hoida. Sellisel juhul rajati kirikust 12 versta kaugusel asuv kabel Torazäri külla (tabel 2) töotuse, aga mitte kauguse tõttu. Selle mainimise võib leida juba 1496. aasta maainventuuri raamatus – palju varem kui Vösokozerski pogostisse ehitatud kirikud. Sellele viitab ka asjaolu, et see oli pühendatud pühale märtrile Paraskeva Pjatnitsale, kuid kabelis ei peetud jumalateenistust selle pühaku mälestuspäeval (28. oktoobril vkj / 10. novembril ukj), vaid Peetri paastu esimese nädala reedel, mis kuulus Venemaa õigeusklike seas tähistatavate reedete “töotuste” kategooriasse (Šangina & Baranova *et al.* 2001: 370).

Ehitamise stiimuliks võis olla ka ikooni või kabeli “ilmumine” kohalikele elanikele, mis viitas vajadusele rajada osutatud paika pühamu. Nii on Ilinžari külla ehitatud kabel püha Nikolai Imetegija auks – kelle kujutisega ikoon ilmus pärimuse kohaselt metsatukka juba enne küla esmaasutajaid. Nagu ütleb arhiivist leitud pärimus, viidi leitud ikoon naaberkülla Sürgisse, kuid

teel [...] nad jäid pimedaks ega teadnud, kuhu minna. Üks mööduja nägi, et mehed tammuvad kohapeal, ta astus ligi ja uuris, milles asi. Siis nad otsustasid, et ikoon ei taha, et teda metsatukast ära viiakse, seepärast tulid nad tagasi ja hakkasid kabeli ehitamiseks raha koguma. (VGÜA R 119. op. 1. Nr 344. Kd 8. lk 1)

Nagu on kirjas dokumendis “Olonetsi piiskopkonnas eksisteerivate paljude kabelite kohta”, rajati osa neist kohtadesse, “kuhu ammusest ajast maetakse surnukehasid” (Pulkin 2005: 37). Kohaliku elaniku Sergei Pavšukovi (1919–2007) mälestuste järgi asus üks selline kabel Pollari küla ääres mäel. Selle kõrvale maeti ristimata imikuid, samas kõik, kes selles külas ristituna surid, maeti Šimgären Pagastile.² Need tõendid viitavad sellele, et kabeli ilmumist ja selle lähedale ristimata imikute matmist võib seostada selle piirkonna vana kalmega – keskaegne kividega piiratud matmispaik. Andmeid kalmete lähedusse rajatud kabelitest, mille kõrvale maeti ristimata lapsi ja nurisünnitusi, jäädvustas Aleksandr Pantšenko venelaste seas Novgorodi idapoolsetes piirkondades ja, mis on eriti tähelepanuväärne, Vologda oblasti edelaosas (Pantšenko 1998: 208–209). Aleksandr Pantšenko ja Nikolai Petrovi artikkel pakub Leningradi oblasti Minitski rajooni kalmete kohta huvitavaid kirjeldusi, mille koostas etnograaf Jevgenia Leper 1930. aastatel:

kalmed on vanade puude salad, kus on palju kive [---] Kalmetel olid kabelid või puuristid. “Kalmetesse olid vanemad maetud, nüüd maetakse nurisünnitusi ja vallaslapse.” (Pantšenko & Petrov 1997: 96)

Täpselt samasuguse kombe, mida kirjeldas Jevgenia Leper, avastasin Leningradi oblasti Tihvini ja Boksitogorski rajooni vepslaste seas, kes nimetasid selliseid matuseid *kaumišt* (otsetõlkes kalme) (Vinokurova 2015: 155). Informantide sõnul asusid *kaumišti* kõrval, kuhu olid maetud “vanemad” (esivanemad), kabelid, mida materjali kogumise ajaks (1980. aastatel) enam alles ei olnud.

Olonetsi (Aunuse) piiskopkonna ülema dokumendis mainitakse ka sellist kabelite rühma, “mille olemasolul ei ole ühtegi ülalkirjeldatud põhjust” (Pulkin 2005: 37). Tõenäoliselt kuulub sellesse kategooriasse pühale Egiptuse Makariusele pühendatud kabel, mis asub kirikust 1,5 versta kaugusel Väräsäri kaldal. See kabel ehitati 1898. aastal, et asendada täielikult lagunenu kabel, mis oli ehitatud Väräsäri Ülestõusmise erakla rajaja munk Makariuse algse elukoha asemele Väräsäri kaldal (Vösokozerski prihod, parishes.mrezha.ru).

Kabelite funktsioonid

Šimjärve piirkonnas oli kolm kabelit kolmest-neljast külast koosneva külastu keskmeks (Pütkas'k, Vaht'k'ar, Väräsär), seitse kabelit ühendas kahte küla ja ainult neljas külas (Ran'jone, Kivinem', Ivanan Sarg, Tukšar) oli oma kabel (tabelid 1 ja 2). Võrreldes mõne Venemaa põhjaosa uurija teabega näiteks Novgorodi oblasti Soletski rajooni (Platonov 2007: 234) ja Kenjärvi piirkonna kohta (Meljutina & Terebihin 2013: 51) eristas see topograafia Šimjärve piirkonda paljudest territooriumidest, kus kabeli olemasolu peeti igas külas kohustuslikuks.

*Foto 3. Kellatorniga kabel pühakute Cyricuse ja Julitta auks Kivinemi külas.
Sergei Pintšuki foto 2023.*

Üks Šimjärve piirkonna küla või külastu, kus oli kabel, tähistas lisaks kogu piirkonna kirikupühadele ka oma kabelipühasid, mis olid seotud kabeli pühakuga või sündmusega, mille auks kabel rajati. Kabelipüha kuulus väikepühade kategooriasse (vps *peñed praznikad*). See kestis üldjuhul ühe päeva ning sisaldas naaberküladest tulevate külaliste vastuvõttu (sugulased ja tuttavad). Pidustuste tõmbekeskuseks sai kabel. Mõnes külas aeti selle juurde kari. Püha algas sellega, et kohalikud elanikud ja külalised külastasid kabelit ja tegid annetusi – ostsid küünlaid ja jätsid kingitusi – (vn *zavet*: riideribad, rätid, lambavill). Järgnes jumalateenistus, milleks tuli külasse preester või koguduse

vaimulikkond. Seejärel toimus ristiretk veehoidla juurde, vee õnnistamine, inimeste ja loomade veega piserdamine või ujutamine. Pühitsemise teise poole sisse mahtus lõunasöök ja pidutsemine koos õhtusöögi pausiga.

Kabelipühitsemised

Kabelipühitsemised toovad ilmsiks kohalike elanike lemmikpühakud, sest nende rajamise initsiatiiv tuli koguduseliikmetelt. Kabelite ja tähistatavate tähtpäevade nimistus paistavad silma Nikolai Imetegija, prohvet Eelia, Päästja ja Jumalaema nimi, kelle kõigi üks ülesandeid oli vepslaste rahvauskumuste kohaselt olla põllunduse patroon (Vinokurova 2015: 139, 277, 287). Znamenski ja Vösokozerski koguduse kabelipühade süsteemi eripäraks oli nende koondumine hilissuvele ja sügisele – teravilja valmimise, saagikoristuse alguse ja lõpu ning puuviljade korjamise ajale (tabel 3). Sügisperioodi kabelipühadel (Kristuse äraseletamise esimesest pühast suurmaarjapäevani) oli kombeks minna kabelisse jumalateenistusele viljapeade ja uue saagi viljadega, pühitseda neid, annetada pühakutele ja kostitada teisi külaelanikke.

Kahe kihelkonna kirikute ja kabelite nimede kohta saadud andmed lubavad järeldada, et Šimjärve piirkonnas on kõige levinumad kultusehitised rajatud püha Nikolai Imetegija auks. Sama pilt on täheldatav ka ülejäänud vepsa aladel. Vepslastel oli selle kohta isegi ütlus: “*Mikulan päivän ii tariž ohjasid, ištte regehe, kuna hebo tob’, sid’ i Mikula*” [Nigulapäeval ei ole ohjasid tarvis, istu rekke, ja kuhu hobune viib, seal ongi Nigul] (Vinokurova 2015: 288).

Ilinžari külas olid kabelipühad “Kevadine, soe ja külm Nikola” (VGÜA R 119, op 1. Nr 344. t 8, lk 1). Väärrib tähelepanu, et 1919. aastani tähistati Venemaal püha Nikolai Imetegija auks üldrahvalikult kahte põhipüha. Vene traditsioonis kutsuti neid talvine (külm) Nikola ja kevadine Nikola. Talvine Nikola oli pühaku mälestuspäev (6./19. detsembril). Kevadine Nikola asutati püha Nikolai Imetegija säilmete Itaalia linna Barysse üleandmise puhul (6./22. mai). Vanasti tähistati lisaks kevadisele ja talvisele nigulapäevale pidulikult ka Nikolause sündi (29. juuli/11. august), mis Katariina Suure valitsusajal kaotati (Bolotin 2013). Kahtlemata kajastus see soojaks Nikolaks kutsutud tähtpäev Šimjärve piirkonna pidulikes traditsioonides. See kattus aga siin palju iidsema pühaga, mis kandis vepsakeelset nime *ristpühäpei* – ristimispäev või ristimispuhapäev. Sulandumise tulemusena omandas püha topeltnime: kohalikud elanikud kutsusid seda kas *sojaks Nikolaks* või *ristpühäpeiks*; ning seda tähistati liikuva pühana nagu *ristpühäpeid*. Seda tähistati esimesel pühapäeval pärast eeliapäeva (20. juuli / 2. august) kui eeliapäev oli enne neljapäeva, aga kui eeliapäev oli neljapäeval või pärast seda, teisel pühapäeval pärast eeliapäeva. Teatavasti

olid iidse päritoluga pühad algselt seatud pühapäevadele, s.o töökeeluga nädalapäevale. Kusjuures kord seitsme aasta jooksul langes *ristpühäpei* kokku püha Nikolai sünniaastapäevaga (29. juuli / 11. august, tabel 4).

Tähistamisega kaasnes jumalateenistus ja inimeste ujutamine Än'g'ari järves. Püha vepsakeelne nimetus (sõnasõnalt “püha ristimispäev” või “ristipühapäev”) ja selle tähistamise vorm võimaldasid nende paikade põliselanikul, seda püha esimest korda kirjeldanud keeleteadlasel Nikolai Bogdanovil järeldada, et *ristpühäpei* on seotud üsna iidse sündmusega – selle piirkonna vepslaste esimese ristimisega (Bogdanov 1952: 160).

Vaht'k'ari külastus tähistati teist muistset püha nimega *piragnikad* (otsetõlkes pirukategijad). Sellele nimele ei õnnestunud selgitust leida. Informandid ütlesidki *piragnikad*. Võimalik, et see on püha kohalik nimetus, mis tekkis seoses saagikoristusega (algus või lõpp). Lõikuspüha peamiseks sümboliks olid vepslastel erilised suured pannipirukad, mida küpsetati lahtisel tulel (*prjaženõje pirogi*). Nagu ka suuremal osal vepsa aladest, kandis saagikoristuse lõpu püha Šimgäri piirkonnas nime *lopimpirgad* – “lõpetamise pirukad” (Vinokurova 1994: 98). Šimjärve piirkonnas oli kombeks järgmine rituaal: saagikoristuselt naasnud pereliikmed riputasid perenaisele kaela sirbi, millel oli kiri: “Kas teed pirukaid või lõikame su pea maha!” (Vinokurova 1994: 100).

Piragnikate püha tähistati pühapäeval, mis jäi ajavahemikku 6.–13. (19.–26.) juuli, mis mõne informandi arvates oleks pidanud olema teine pühapäev pärast peetripäeva (29. juuni / 12. juuli), teiste arvates aga teine pühapäev enne eeliapäeva (29. juuli / 2. august). Koostatud tabelist (tabel 5) selgus, et mõlemad juhised on õiged. Tuleb märkida, et peetri- ja eeliapäev langesid alati samale nädalapäevale. Kord seitsme aasta jooksul langes püha kokku õigeusu Kaasani Jumalaema ikooni pühaga (8./21. juuli). Kui need kokku ei langenud, tähistati kahte püha. Väärrib tähelepanu, et Vaht'k'ari külastu kabel oli ehitatud püha Nikolai Imetegija auks, kuid jumalateenistus toimus seal Kaasani Jumalaema ikooni päeval (VRAA, F 1835. op 1, t 41, lk 19). Rahvaliku pidustuse stsenaariumisse kuulus kabeli külastamine, piragnikate päevakava kohta teatati järgmist: “Käiakse kabelis ja siis mindi külla. Pärast lõunat oli *guljanie* [vabaõhupidu].” (Karjala TK TA, F 1, op 6, t 105, lk 19.)

Järeldused

- Uuringu käigus selgitati välja kabelite ehitamise motiivid, mis annavad seletuse nende asukohale Šimjärve piirkonna kultuurimaastikul: kaugus kirikust, töotus, ikooni ilmumine, rajamine kadunud pühakohta, pühitsemine. antud piirkonna esivanemate muistsed matmispaigad.

- Kabeleid kasutati jumalateenistuseks kohalike pühade ajal, mis olid olulised sotsiaalsete ja sugulussidemete tugevdamisel ning lõppkokkuvõttes vepsa külade ühendamisel. Nende kasutamist matusetalituste ajal nagu teistes piirkondades, ei ole tuvastatud (Platonov 2007: 244).
- Kabelipühitsemiste analüüsis ilmnnes vepslaste seas põllumajanduse patroonideks peetud Nikolai Imetegija, prohvet Eelia, Päästja ja Jumalaema nimede domineerimine. Seetõttu mängisid kabelid nende patroonidega suhtlemise kohtadena olulist rolli tulevase saagi tagamisel. Üksikud pühendused kariloomade kaitsjatele (püha Florus ja Laurus) ning kariloomade kabelisse ajamine toovad esile kabelite ja nendega seotud pühade teise funktsiooni – kariloomade kaitse.
- Šimjärve piirkonnas olid minevikus omalaadsed pühad, mis kajastasid rahvalike ja kristlike sündmuste ainulaadset sulandumist, näiteks selle piirkonna vepslaste ristimine ja Venemaal kadunud püha Nikolai Imetegija sünd; lõikuspüha ja Kaasani jumalaema ikoon.

Tõlkinud Asta Niinemets

Tänuõnad

Artikkel on valminud Venemaa Teaduste Akadeemia Karjala Uurimiskeskuse riikliku ülesande raames.

Kommentaarid

¹ *Pogost* – vene keeles mitme tähendusega ajalooline termin, mida on laenatud ka latgali, soome ja läti keelde. Eeldatavasti olid *pogostid* algselt maakogukonnad muistse Venemaa riigi äärealadel. Tänapäeva vene keeles tähistavad *pogostid* tavaliselt kauges kohas asuvat maakiriku ja surnuaia kombinatsiooni (tlk).

² Pavšukov, Vospominanija [Meenutused] (https://vk.com/wall-136958815_1987?ysclid=lpha5rod9e854600151) – praeguseks on postitus kustutatud).

Kabelid vepsa Šimjärve piirkonnas (19. sajandi lõpp, 20. sajandi algus)

Tabel 1. Šimjärve Znamenski koguduse kabelid, pühitsused, külapihjad

Nr	Külastu /küla koondnimetus	Paiknemine	Kabelid enne 1905. aastat	Pühitsused	Kaugus kirikust	Jumalateenistuste aeg	Pühad
1.	Dorovskaja (Pustoš)	Kaevude juures			1 verst		Peetripäev – 29.06./12.07.
2.	Kuznetovskaja (Lahta)	Kaevude juures			1		Peetripäev
3.	Jakovlevskaja (Garšina Gora)	Kudama jõe lähedal			1		Peetripäev
4.	Selga / Vasiljevskaja 2, Aluferovskaja	Šimjärve lähistel			1		Peetripäev
5.	Fominskaja (Mantsina Gora)	Soljärve lähistel			1		Peetripäev
6.	Fominskaja (Lõpp)	Dolgjärve lähistel			1		Tähistati teisel päeval pärast peetripäeva
7.	Lambazovskaja (Randeska)	Šimjärve lähistel	Kabel	Pühade Floruse ja Lauruse auks	2	18 (31).08.	Flori päev
8.	Sürga / Nikitinskaja Manatskaja	Sürgjärve lähistel		Kõige armulisema päästja auks	3	Pole peetud.	Nikola (kevadine, talvine), Soe Nikola (Ristpühapäev)
9.	Polozero / Filippovskaja, Vasiljevskaja 1	Poljärve lähistel			4		Nikola (kevadine, talvine), soe Nikola (Ristpühapäev), Tihvini
10	Linžezero / Mišakovskaja, Gavrilovskaja	Linžezero lähistel	Kellatorniga kabel Mišakovskaja külas	Püha Nikolai Imetegija auks	5	9.(22).05., 29.07 (11.08.), 6.(19).12.	Nikola (kevadine, talvine), soe Nikola (Ristpühapäev)
11	Babinskaja	Šimjärve lähistel	Kellatorniga kabel	Märtrite Cyricuse ja Julitta auks	6	15.(28).07.	Cyricuse päev
12	Pelkaska / Zaharjevskaja, Panovskaja, Ivanovskaja, Ermolinskaja	Kaevude juures	Kabel Ivanovskaja külas	Issanda Jeesuse Kristuse imepildi nimel	9	16.(29).08. 18.(31).12.	Kristuse äraseletamise püha 16.(29).08. Õnnistatud neitsi Maarja uinumine (Emaganpei) 15.(28).08.
13	Soljårv / Nesterovskaja, Fedorovskaja	Soljärve lähistel	Kabel Fedorovskaja külas	Õnnistatud neitsi Maarja sündimise auks	12	8.(21).09.	Neitsi Maarja sündimise püha
14	Klenozero (Vahtar) / Pavlovskaja, Vasiljevskaja 3. Nimoja soo ääres	Klenozero lähistel	Kabel Pavlovskaja külas	Püha Nikolai Imetegija auks	20	8.(21).07. – Kaasani jumalanna	Piragnikad – nädal pärast peetripäeva ja üle-eelmine nädal enne eelapäeva pühapäeval

Koostas Irina Vinohurova. Allikad: Olonetskaja gubernija: Spisok naseleonnõh mest po svedenijam. 1872. goda, t 27. Sankt-Peterburg: MVD 1879; VRAA f 1835, op 1, t 41; parishes.mrezha.ru.

Tabel 2. Vösozero Nikolajevski koguduse kabelid, pühitsused, külapühad

Nr	Külastu /küla koondimetus	Paiknemine	Kabelid enne 1905. aastat	Pühitsused	Kaugus kirikust	Jumala-teenistuse aeg	Pühad
1.	Krivozero (Väräsär) / Ristimägi, Novaja Oživka, Pengozero Penrozero (<i>Ontip</i>), Starõi Rutšei (Vana Alikas)	Kaevude juures	Kabel (1898) Novaja Oživka külas	Egiptuse püha Macariuse auks	1.5 versta	19.01./1.02. püha Macariuse auks; 3.(16).10. munk Macariuse surmapäeval, 14.(27).05. – palveteenistus püha Nikolai ikooni ja tsarina Aleksandra auks	<i>makariapäev</i> (1 päev)
2.	Šatozero (Šatar) / Antonovskaja, Novõi Navolok	Kaevude juures	Kellatorniga kabel Novõi Navoloki külas	Eluandva kolmainuse auks	6	Püha Kolmainu pühal ja Püha Vaimu päeval	Suur maariapäev, nelipühad
3.	Šatozero (Šatar) / Ivanovskaja Sarga	Kaevude juures	Kellatorniga kabel Ivanovskaja Sarga külas	Pühaku ja imetegija Nikolai nimel	13	Ei peetud kirikus toimuva templipüha tõttu.	Suur maariapäev, nelipühad
3.	Nažozero (Nažamjärv) / Ostafjevskaja Esihovskaja	Nažamjärve lähistel	Kabel Ostafjevskaja külas	Prohvet Eelia auks	8	20.07/2.08. ja 8.(21).11.	<i>Eeliapäev</i>
4.	Torozero (Torazjärv) / Martõnovskaja (<i>Pačatš, Ontonad</i>).	Torazjärve lähistel	Kellatorniga kabel	Suurmärtri Paraskeva Pjatnitsa auks	15	Peetri paastu esimese nädala reedel	<i>Reede, Kaasani jumalaema</i> (22.10. / 04.11.).
5.	Tukšozero (Tukšjärv) / Beljajeva Gora	Tukšjärve lähistel	Kellatorniga kabel	Jumalaema uinumise auks	20	15.(28.)08., 24.04. / 07.05., 27.11. / 10.12. – Jumalaema ikooni ilmumise auks	Maarja taevasseninemise päev

Koostas Irina Vinokurova. Alikad: Vösozerski prihod (*parishes.mrezha.ru*); Olonetskaja gubernija: Spisok naselennõh mest po svedenijam 1873 goda Sankt-Peterburg: MVD, 1879. T. 27; VRAA. f. 1835, op. 1, t. 41. Vedomosti o tserkvi s 1880–1887 gg.

Tabel 3. Kabelipühade jaotus kuude lõikes

Nr	Küllastu / külade nimetus	Pühad	Kuud														
			I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII			
1.	Lambazovskaja	Flori päev (18./31.08)									1						
2.	Sjurga (Syrjä) Polozero Linzero	Nikola (kevadine talvine), soe Nikola (Ristpühapäev)				1					1						1
3.	Babinskaja	Cyricuse päev (15./28.07)								1							
4.	Pelkaska	Kristuse äraseletamise püha (16/29.08); Onnistatud neitsi Maarja uinumine (Emganpei) –15./28.08.									2						
5.	Solozero	Neitsi Maarja sündimise püha (8./21.09)											1				
6.	Klenozero (Vahtar)	Piragnikad, Kaasani Kazanckaa (8./21.07)									2						
7.	Krivozero (Väräsär)	Egiptuse Macarius (19.01./01.02.), Vosokozero Makarius (03./16.10.)	1													1	
8.	Šatozero (Šatar)	Neitsi Maarja kaitsmise püha (1./14.10.), Nelipüha (mai keskel – juunis)							1							1	
9.	Nažmozero Нажмозеро	Eelipäev (20.07./02.08.)											1				
10.	Torozero (Torazjär)	Kaasani jumalaema päev (22.10./04./11.)									1					1	
11.	Tuksozero	Neitsi Maarja taevassenimise päev (15./28.08.)											1				
Kokku:			1			1		1	1	1	4	6	1	3		1	

Koostas Irina Vinokurova. Allikad: VRAA f 1835, op 1, t 41. Vedomosti o tserkvi s 1880–1887 gg.; Karjala teaduskeskuse teaduslik arhiiv f 1, op 6, t 105, lk 19. Irina Vinokurova välitöömaterjalid 1990. a, Leningradi oblasti Podporožje rajooni Nemža küla; Irina Vinokurova välitöömaterjalid 1998. a, Vologda oblasti Votšera rajooni Ošta (Sušt) küla.

Tabel 4. Ristpühapei = sooja Nikola tähistamise aja määramine
24.–30.07. (6.–12.08.)

Aastad	Nädalapäevad							
	Esmaspäev	Teisipäev	Kolmapäev	Neljapäev	Reede	Laupäev	Pühapäev	Pühapäev (nädala pärast)
1. aasta	Eelipäev	21.07. (3.08.)	22.07. (4.08.)	23.07. (5.08.)	24.07. (6.08.)	7.08.	26.07. (8.08.)	
2. aasta		Eelipäev	21.07. (3.08.)	22.07. (4.08.)	23.07. (5.08.)	24.07. (6.08.)	25.07. (7.08.)	
3. aasta			Eelipäev	21.07. (3.08.)	22.07. (4.08.)	23.07. (5.08.)	24.07. (6.08.)	
4. aasta				Eelipäev	21.07. (3.08.)	22.07. (4.08.)	23.07. (5.08.) + 7 päeva	30.07 (12.08)
5. aasta					Eelipäev	21.07. (3.08.)	22.07. (4.08.) + 7 päeva	29.07. (11.08.) Nikolai Imetegija päev
6. aasta						Eelipäev	21.07. (3.08.) + 7 päeva	28.07. (10.08.)
7. aasta							Eelipäev 20.07. (2.08.) + 7 päeva	27.07. (9.08.)

Koostas Irina Vinokurova. Allikad: Bogdanov 1952; VGÜA r 119, op 1, № 344, kd 8, lk 1; Karjala teaduskeskuse teaduslik arhiiv f 1, op 6, t 105, lk 19; Irina Vinokurova välitöömaterjalid 1990. a, Leningradi oblasti Podporožje rajooni Nemža küla; Irina Vinokurova välitöömaterjalid 1998. a, Vologda oblasti Võtegra rajooni Ošta (Sušt) küla.

Tabel 5. Piragnikate tähistamise aja määramine
(6.–19.07 vkj / 12.–25.07 ukj)

Aastad	Nädalapäev peetripäev – 29. juuni / 12. juuli	Esimene pühapäev pärast peetripäeva	Piragnikad – teine pühapäev pärast peetripäeva ja teine pühapäev enne eelipäeva	Esimene pühapäev enne eelipäeva	Nädalapäev eelipäev 20. juuli / 2. august
I aasta	esmaspäev	5./18. juuli	12./25. juuli	19. juuli / 1. august	esmaspäev
II aasta	teisipäev	4./17. juuli	11./24. juuli	18./31. juuli	teisipäev
III aasta	kolmapäev	3./16. juuli	10./23. juuli	17./30. juuli	kolmapäev
IV aasta	neljapäev	2./15. juuli	9./22. juuli	16./29. juuli	neljapäev
V aasta	reede	1./14. juuli	8./21. juuli – Kaasani jumal-ema ikooni püha	15./28. juuli	reede
VI aasta	laupäev	30. juuni / 13. juuli	7./20. juuli	14./27. juuli	laupäev
VII aasta	pühapäev	29. juuni / 12. juuli – peetripäev	6./19. juuli	13./26. juuli	pühapäev eelipäev – 20. juuli / 2. august

Koostas Irina Vinokurova. Allikad: Karjala teaduskeskuse teaduslik arhiiv f 1, op 6, t 105, lk 19; Irina Vinokurova välitöömaterjalid 1990. a, Leningradi oblasti Podporožje rajooni Nemža küla.

Allikad

Karjala TK TA = Karjala teaduskeskuse teaduslik arhiiv [NA KarNTs, Nauchnyi arkhiv Karel'skogo nauchnogo tsentra. F 1, op 50, Nr 371, 74 lk; Nr 372, 147 lk; Nr 373, 98 lk F 1, op 6. t 105, lk 19.

VGÜA = Venemaa Geograafiaühingu arhiiv [ARGO] – Arkhiv Russkogo geograficheskogo obshchestva. P 119, op 1, Nr 344, t 8, lk 1.

VRAA = Venemaa Riiklik Ajalooarhiiv – [RGIA] Rossiiskii gosudarstvennyi istoricheskii arkhiv. F 1835, op 1, t 41, lk 19.

Vösokozerski prihod = Vösokozerski kogudus (parishes.mrezha.ru/ – vaadatud 09.03.2024).

Kirjandus

Bernštam, Tatjana 1995 = Bernshtam, Tat'iana. Lokal'nye gruppy Dvinsko-Vazhskogo areala: Dukhovnye faktory v etno- i sotsiokul'turnykh protsessakh. – Bernshtam, Tat'iana (koost, toim). *Russkii Sever: K probleme lokal'nykh grupp*. Sankt-Peterburg: MAE RAN, lk 208–317.

Bogdanov, Nikolai 1952 = Bogdanov, Nikolai. *Istoriia razvitiia leksiki vepsskogo iazyka*. Kandidaadiväitekiri. Leningradskii gosudarstvennyi universitet.

Bolotin, Leonid 2011 = Rozhdestvo sviatitelia Nikolaia Chudotvortsia – *Russkaia liniia*. Pravoslavnoe informatsionnoe agenstvo 08.08. (<http://rusk.ru/st.php?idar=49765> – 22.03.2024).

Ivanova & Kalutskov & Fadejeva 2009 = Ivanova, A. A. & Kalutskov, V. N. & Fadeeva, L. V. *Sviatye mesta v kul'turnom landshafte Pinezh'ia (materialy i kommentarii)*. Moskva: OGI.

Korolkova, Ljudmila 2013 = Korol'kova, L.V. Pravoslavnye tserkvi i chasovni na territorii rasseleniia oiatskikh, kapshinskikh, shimozerskikh i iuzhnykh vepsov. – Vinokurova, Irina (toim). *Pravoslavie v vepsskom krae*. Petrozavodsk: Karel'skii nauchnyi tsentr RAN, lk 119–129.

Meljutina, Marina & Terebihin, Nikolai 2013 = Meliutina, M. N. & Terebikhin, N. M. *Sakral'nyi landshaft Kenoz'er'ia*. Arkhangel'sk: SAFU im. M. V. Lomonosova.

Pantšenko, Aleksandr 1998 = Panchenko, A. A. *Issledovaniia v oblasti narodnogo pravoslaviia. Derevenskie sviatyni Severo-Zapada Rossii*. Sankt-Peterburg: Aleteiia.

Pantšenko, Nikolai & Petrov, Nikolai 1997 = Panchenko, A. A. & Petrov, N. I. “Zhal'niki” vostoka Novgorodskoi oblasti v sovremennoi sel'skoi kul'ture. – Lebedev, G. S. (vast toim). *Divinets Staroladozhskii. Mezhdistsiplinarnye issledovaniia*. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo universiteta, lk 95–107.

Platonov, Jevgeni 2007 = Platonov, E.V. Sakral'naia topografii dereven' v nizhnem techenii r. Shelon' (issledovaniia v okruge byvshego Il'menskogo, Retenskogo i Skniatinskogo pogostov). – *Antropologicheskii forum* 7, lk 231–280.

Pulkin, Maksim 2005. Vozvedenie chasoven v XVIII – nachale KhKh veka: prikhodskie traditsii i zakonodatel'stvo (po materialam Olonetskoii eparkhii). – *Traditsionnaia kul'tura* 4, lk 36–43.

Terebihin, Nikolai 1993 = Terebikhin, Nikolai 1993. *Sakral'naia geografiia Russkogo Severa: (religiozno-mifologicheskoe prostranstvo severnorusskoi kul'tury)*. Arkhangel'sk: Pomorskii mezhdunarodnyi pedagogicheskii universitet im. M. V. Lomonosova.

Šangina, Izabella & Baranova, Olga & Zimina, Tatjana & Maldevskaja, Elena 2001 = Shangina, Izabella & Baranova, Ol'ga & Zimina, Tat'iana & Madlevskaia, Elena. *Russkii prazdnik: Prazdniki i obriady narodnogo zemledel'cheskogo kalendara*. Sankt-Peterburg: Iskusstvo-SPB.

Sauer, Carl Ortwin 1963 [1925]. The Morphology of Landscape. – Leighly, John (toim). *Land and Life. A Selection from the Writings of Caril Ortwin Sauer*. Berkeley & Los Angeles: University of California press, lk 315–350.

Žukov 2011 = Zhukov, A. Iu. Prestol'nye prazdniki XV–XVIII vv. na vepsskikh zemliakh Oshtinskogo pogosta: ot Rybreki do Shimozera. – Strogal'shchikova, Z. I. (toim). *Vepsy i ikh kul'turnoe nasledie: sviaz' vremen (pamiati R.P. Lonina)*. Petrozavodsk: Karelskii nauchnyi tsentr RAN, lk 164–189.

Vinokurova, Irina 1994. *Kalendarsnye obychai, obriady i prazdniki vepsov (konets XIX-nachalo XX v.)*. Sankt-Peterburg: Nauka.

Vinokurova, Irina 2015. *Mifologiiia vepsov: entsiklopediia*. Petrozavodsk: Izdatel'stvo PetrGU.

Vorobjov 1997 = Vorob'ev, G. A. Pamiatnye ozera Vytegor'ia. – Skupinova, E. A. (toim). *Vytegra: Kraevedcheskii al'manakh*. Vyp. 1. Vologda: Rus', lk 325–333 (<https://www.booksite.ru/natural/data/vorob.pdf> – 22.03.2024).

Webb, Melody 1987. Cultural Landscapes in the National Park Service – *The Public Historian*. The National Park Service and Historic Preservation 9, lk 77–89.

Summary

Chapels in the Shim Lake Veps region (late 19th and early 20th centuries)

Irina Vinokurova

Leading Researcher

Institute of Language, Literature and History

Karelian Research Centre, Russian Academy of Sciences

irvin@sampo.ru

Keywords: chapels, cultural landscape, folk religiosity, Shim Lake (Shimozero), Veps

In recent decades, a significant number of works have been published in Russian ethnology, devoted to the study of various forms of religiosity of the population in direct connection with certain territories in different historical periods, which has become established in science as a special concept and approach called “religious landscape”. This approach turned out to be productive in identifying the peculiarities of the spread of Orthodox traditions in a certain territory, as well as in solving modern all-Russian problems of preserving the cultural heritage of rapidly disappearing villages.

The article, based on a significant set of sources, reveals the features of the topography of chapels in the cultural landscape of the Veps of Shimozero, Lodeynopolsky district, Olonets province, at the end of the 19th to the beginning of the 20th centuries, the motives for their construction, the dedication of chapels and their functions in the parish life of Vepsian villages. Nowadays, this deserted territory with destroyed Orthodox shrines is constantly visited by tourists.

During the study, the motives for the construction of chapels were identified, which provide an explanation for their placement in the cultural landscape of Shimozero: distance from the church, vow, appearance of an icon, reconstruction on the site of a lost shrine, consecration of ancient burials of the ancestors of a given settlement.

The chapels were used exclusively for church services during local holidays, and played an important role in strengthening social and kinship communications and, ultimately, uniting Vepsian villages. Their use in funeral services, in comparison with other territories, has not been identified.

An analysis of the chapel dedications revealed the dominance of the names of Nicholas the Wonderworker, Elijah the Prophet, the Savior, and the Mother of God, who were considered the patrons of agriculture among the Veps. Hence, chapels as places of communication with these patrons, played an important role in ensuring the peasants' future harvest. Single dedications to the patrons of livestock (Saints Florus and Laurus), driving livestock to the chapels, reveal another function of the chapels and the holidays associated with them – the protection of livestock.

In the past, the abandoned Shimozersky region had exceptional holidays that captured the intermingling of unique folk and Christian events, for example: the baptism of the Veps of this area and the Nativity of St. Nicholas the Wonderworker, lost in Russia; holiday of the harvest and the Kazan Icon of the Mother of God.

Irina Vinokurova

Irina Vinokurova (DSc, ajalugu) on Venemaa Teaduste Akadeemia Karjala Teaduskeskuse keele, kirjanduse ja ajaloo instituudi etnoloogia sektori juhtivteadur. Ta on kirjutanud üle 140 teadustöö, kusjuures uurijahuvi on keskendunud Venemaale kuuluvate Karjala alade vepsa rahvastikule. Ta on uurinud ja käsitlenud nende mütoloogiat, maailmakäsitlust, kombestikku jne. Tema panust on Karjala Vabariik hinnanud nii teenelise teadlase aunimetusega kui ka aumärgiga “Panuse eest Karjala Vabariigi arengusse”.

Irina Vinokurova – DSc (History), is Leading Researcher of the Ethnology Sector of the Institute of Language, Literature and History of the Karelian Research Centre, Russian Academy of Sciences. She has published more than 140 scientific works, with the main focus on the Veps of the Russian Karelian territories. She has studied their mythology, worldview, customs, etc. She has been bestowed the title of merited scientist for her contribution to research as well as an honorary badge “For the contribution to the development of the Republic of Karelia”.

irvin@sampo.ru